

BẢO TỒN, PHÁT TRIỂN CÂY DƯỢC LIỆU QUÝ HIẾM TỪ TIỀM NĂNG, LỢI THẾ NHẪM HƯỚNG TỚI PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG VÙNG ĐỒNG BÀO DÂN TỘC THIỂU SỐ Ở TỈNH KON TUM

Trần Văn Chương

Sở Nông nghiệp và Phát triển nông thôn
tỉnh Kon Tum

Email: tvchuongkt@gmail.com

Ngày nhận bài: 26/02/2021

Ngày phản biện: 20/3/2021

Ngày tác giả sửa: 21/3/2021

Ngày duyệt đăng: 25/3/2021

Ngày phát hành: 30/3/2021

DOI:

<https://doi.org/10.25073/0866-773X/513>

Trên địa bàn tỉnh Kon Tum hiện có khoảng 853 loài cây thuốc và nấm làm thuốc, trong đó có 35 loài thuộc 27 họ thực vật quý hiếm cần được bảo tồn, 30 loài cây thuốc có nhu cầu lớn cho thị trường và khoảng 25 loài cây thuốc được trồng có giá trị chữa bệnh và kinh tế cao. Nhiều năm qua, tỉnh đã xác định bảo tồn, phát triển cây dược liệu quý hiếm từ tiềm năng, lợi thế sẵn có là hướng đi phù hợp, nhằm hướng tới phát triển bền vững vùng đồng bào dân tộc thiểu số của tỉnh. Do vậy, trong quá trình phát triển, tỉnh đã xác lập được các vùng phát triển dược liệu trọng tâm tại 03 huyện, đồng thời định hướng các loại dược liệu chủ lực của từng địa phương để tập trung phát triển một cách đồng bộ.

Bài viết phân tích thực trạng của việc bảo tồn và phát triển cây dược liệu tại tỉnh Kon Tum, dự đoán giá trị kinh tế và đề xuất một số giải pháp để khắc phục những rào cản trong quá trình phát triển cây dược liệu, nhằm góp tiếng nói cho việc bảo tồn và phát triển cây dược liệu từ tiềm năng, lợi thế sẵn có của vùng đất này.

Từ khóa: Cây dược liệu; Bảo tồn, phát triển cây dược liệu quý hiếm; Phát triển bền vững; Tỉnh Kon Tum.

1. Đặt vấn đề

Kon Tum là tỉnh miền núi, biên giới thuộc khu vực Bắc Tây Nguyên, bao gồm 09 huyện, 01 thành phố với 102 xã, phường thị trấn. Trong số đó có 03 huyện nghèo theo Nghị quyết 30a; 25 xã, phường, thị trấn thuộc khu vực I, 28 xã khu vực II và 49 xã khu vực III; 13 xã biên giới; 53 xã đặc biệt khó khăn, xã biên giới, xã an toàn khu và 48 thôn đặc biệt khó khăn thuộc diện đầu tư của Chương trình 135. Dân số toàn tỉnh là 540.438 người, trong đó dân tộc thiểu số (DTTS) là 296.839 người (chiếm 54,9%); với 43 dân tộc cùng sinh sống, trong đó có 07 dân tộc tại chỗ, gồm: Xơ Đăng (133.117 người), Ba Na (68.799 người), Gié-Triêng (39.515 người), Gia Rai (25.883 người), Hrê (2.810 người), Rơ Măm (577 người), B्राu (497 người)¹.

Tổng diện tích tự nhiên của tỉnh là 967.418,35ha, diện tích quy hoạch cho lâm nghiệp là 781.153,06ha, trong đó diện tích đất có rừng 609.468,58ha, diện tích đất lâm nghiệp chưa có rừng 171.684,5ha, độ che phủ của rừng chiếm 63,0%². Rừng Kon Tum

là vùng đất được thiên nhiên ưu đãi và hình thành nên nguồn tài nguyên dược liệu phong phú, đa dạng về chủng loại. Đặc biệt, Kon Tum có nhiều dược liệu quý, hiếm, đặc hữu nằm trong sách đỏ và trong Danh mục cây thuốc và vị thuốc Việt Nam, có giá trị lớn về y tế và kinh tế. Chính vì vậy, Kon Tum được quy hoạch nằm trong vùng phát triển dược liệu tập trung thuộc quy hoạch tổng thể phát triển dược liệu Việt Nam đến năm 2020 và định hướng đến năm 2030 với 10 loài dược liệu ưu tiên tập trung phát triển³.

Theo kết quả điều tra của Viện Dược liệu - Bộ Y tế về đa dạng sinh học, trên địa bàn tỉnh Kon Tum có khoảng 853 loài cây thuốc và nấm làm thuốc, thuộc 549 chi, 191 họ của 6 ngành thực vật khác nhau. Trong đó có 35 loài, thuộc 27 họ thực vật thuộc diện quý hiếm cần được bảo tồn, 30 loài cây thuốc có nhu cầu lớn cho thị trường và khoảng 25 loài cây thuốc được trồng, sử dụng nhiều trong các cơ sở khám chữa bệnh, có giá trị chữa bệnh và kinh tế cao như: Sâm Ngọc Linh, Đảng sâm (Hồng Đảng sâm), Dương quy, Ngũ vị tử và một số loài khác...

Do đó, nhiệm vụ quản lý bảo vệ, phát triển và sử

¹. Theo báo cáo điều tra thực trạng kinh tế xã hội 53 DTTS trên địa bàn tỉnh Kon Tum năm 2019.

². Theo Quyết định số 192/QĐ-UBND ngày 09/3/2020 của UBND tỉnh về kết quả theo dõi diễn biến tài nguyên rừng tỉnh năm 2019

³. Gồm: Gác, Gừng, Hương nhu trắng, Đảng sâm, Nghệ vàng, Sa nhân tím, Sả, Sâm Ngọc linh, Trinh nữ hoàng cung, Ý dĩ.

dụng bền vững tài nguyên rừng kết hợp với trồng, khai thác dược liệu dưới tán rừng trên địa bàn tỉnh là hướng đi đúng và cần được đặc biệt quan tâm.

2. Tổng quan nghiên cứu

Ở Việt Nam đã có rất nhiều công trình nghiên cứu về cây dược liệu với mục tiêu bảo tồn và phát triển ngành y học cổ truyền nước nhà. Điển hình nhất trong số đó là: Công trình “Sâm cau - Phân bố và đặc điểm sinh thái” (Bích & cộng sự, 2003). Tác giả đã đưa ra phân vùng của sâm Cau ở Việt Nam, sâm Cau mọc trên các đồi cỏ, nơi ẩm mát, các tỉnh trung du và vùng núi, từ Lai Châu, Tuyên Quang, Cao Bằng, Hà Giang, các tỉnh vùng Tây Nguyên (Kon Tum, Gia Lai, Đắk Lắk, Lâm Đồng, Đắk Nông) đến các tỉnh miền Nam (Bà Rịa Vũng Tàu, An Giang). Sâm Cau là loài cây ưa ẩm, ưa sáng và sợ chịu bóng trong thung lũng, chân núi hoặc ven rẫy. Cây sinh trưởng và phát triển tốt trong mùa mưa ẩm, phần thân rễ chính dạng củ, cắm sâu xuống đất, ra hoa quả hàng năm, khi quả già tự mở để hạt phát tán ra xung quanh; nhóm tác giả Lê Thanh Chiến và Nguyễn Thị Minh Xuân (2008) đã công bố công trình nghiên cứu về Sa nhân tím, công trình đã phân tích đặc điểm hình thái: Sa nhân tím là cây thân thảo sống lâu năm, thân rễ khỏe, bò lan dưới đất mỏng, có khi nổi lên trên mặt đất, tái sinh bằng thân ngầm. Chiều cao cây 2,0-2,5m, là loài duy nhất có bẹ lá ôm thân bong ra ở gần đỉnh bẹ dài 2-3cm...; Đề tài “Nghiên cứu trồng thử nghiệm loài cây sa nhân tím (*Amomum longiligulare* T.L. Wu) trên địa bàn tỉnh Bình Phước” do Trịnh Kiều Dung (2013) - Trung tâm Ứng dụng tiến bộ khoa học và công nghệ lâm chủ nhiệm thực hiện 2011-2013 cũng đã phân tích đặc điểm cây Sa nhân tím và phân tích đặc tính, đặc điểm thổ nhưỡng đối với Sa nhân tím; Đề tài “Nghiên cứu kỹ thuật trồng Sa nhân tím” (*Amomum longiligulare* T.L. Wu) trên đất sau nương rẫy thuộc vùng đệm vườn quốc gia Tam Đảo, tại một số xã ở huyện Đại Từ, tỉnh Thái Nguyên do Viện Dược liệu chủ trì thực hiện đề tài 2009 – 2011 cũng đã phân tích các kỹ thuật trồng Sa nhân tím, tính hiệu quả khi trồng trên diện rộng...; cuốn sách “Những cây thuốc và vị thuốc Việt Nam” - cuốn sách về dược liệu nổi tiếng của nhà dược học Đỗ Tất Lợi (2015). Đây là công trình nghiên cứu trong hơn 20 năm của ông, được xuất bản lần đầu vào năm 1962, tập hợp giới thiệu hơn 700 vị thuốc Việt Nam. Trong các công trình nghiên cứu về cây dược liệu đó, những cây dược liệu quý được xem là tiềm năng và lợi thế của vùng đất Kon Tum được nhắc đến không ít. Thậm chí, từ năm 1973 đến nay, đã có nhiều cơ quan, nhà khoa học trong và ngoài nước nghiên cứu về sâm Ngọc Linh và gần 50 nghiên cứu sinh đã bảo vệ thành công luận án phó tiến sĩ, tiến sĩ từ các công trình nghiên cứu về loài cây quý hiếm này.

Nhìn chung, nghiên cứu về bảo tồn, phát triển cây dược liệu ở nước ta đã được các nhà khoa học

trong lĩnh vực y học, sinh học và nông nghiệp nghiên cứu. Đối với tỉnh Kon Tum cũng đã có công trình công bố về lĩnh vực này, điển hình là công trình “Thu hút đầu tư nhằm bảo tồn và phát triển sâm Ngọc Linh – Kon Tum” của tác giả Võ Văn Mạnh (2010). Tác giả đã phân tích, đánh giá hiệu quả của sâm ngọc linh và đề xuất các giải pháp, trong đó tập trung đầu tư để bảo tồn và phát triển sâm Ngọc Linh. Tuy nhiên, trong từng giai đoạn cần phải đánh giá kết quả bảo tồn để có những giải pháp phù hợp với từng giai đoạn cụ thể. Do đó, bài viết “Bảo tồn, phát triển cây dược liệu quý hiếm từ tiềm năng, lợi thế nhằm hướng tới phát triển bền vững vùng đồng bào dân tộc thiểu số ở Kon Tum” có tính thực tiễn cao. Nghiên cứu này sẽ góp phần vào việc bảo tồn và phát triển cây dược liệu của Kon Tum trong giai đoạn hiện nay.

3. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện bài viết này, tác giả đã sử dụng kết hợp phương pháp nghiên cứu, tổng hợp tài liệu thứ cấp với phương pháp điền dã và phương pháp chuyên gia. Trong đó, phương pháp nghiên cứu tổng hợp tài liệu thứ cấp được áp dụng với hệ thống văn bản chính sách, các báo cáo về phát triển kinh tế xã hội, các đề án, chương trình, kế hoạch của tỉnh Kon Tum liên quan đến việc bảo tồn và phát triển cây dược liệu, nguồn tài nguyên sẵn có của tỉnh. Phương pháp điền dã dân tộc được thực hiện chủ yếu ở 03 huyện Đăk Glei, Tu Mơ Rông và Kon Plông – 3 vùng phát triển dược liệu trọng tâm của tỉnh Kon Tum. Phương pháp chuyên gia được thực hiện thông qua các hội thảo và các cuộc tham vấn, phỏng vấn sâu nhằm có cái nhìn sâu hơn cùng các đề xuất, gợi ý cho việc bảo tồn và phát triển các dược liệu quý hiếm từ tiềm năng sẵn có của tỉnh.

4. Kết quả nghiên cứu

4.1. Thực trạng bảo tồn, phát triển cây dược liệu quý hiếm trong thời gian qua

4.1.1. Công tác quy hoạch phát triển dược liệu

Công tác quy hoạch và phát triển dược liệu đã được tỉnh Kon Tum quan tâm chỉ đạo sâu sát. Cụ thể là sau khi Ban Thường vụ Tỉnh ủy ban hành Nghị quyết 08-NQ/TU ngày 02/03/2018 về đầu tư, phát triển và chế biến dược liệu trên địa bàn tỉnh Kon Tum; Hội đồng nhân dân tỉnh Kon Tum thông qua Nghị quyết số 09/2018/NQ-HĐND ngày 19/7/2018 về Đề án đầu tư, phát triển và chế biến dược liệu trên địa bàn tỉnh Kon Tum, Ủy ban nhân dân tỉnh đã có Quyết định số 1466/QĐ-UBND ngày 28/12/2018 ban hành Đề án đầu tư, phát triển và chế biến dược liệu trên địa bàn tỉnh Kon Tum đến năm 2030 là cơ sở thực hiện. Ngoài ra, trong năm 2018, tỉnh cũng đã chủ động phối hợp với Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn và Bộ Y tế tổ chức thành công Hội nghị đầu tư, phát triển Sâm Ngọc Linh Kon Tum và dược liệu khác, trong đó có những định hướng phát triển mang tính chiến lược, nhất là đối với việc phát

triển Quốc Bảo Sâm Ngọc Linh Kon Tum.

Theo đó, các cấp ủy đã xây dựng Chương trình thực hiện Nghị quyết⁴. Chính quyền địa phương từ tỉnh đến cơ sở đã lãnh đạo, chỉ đạo xây dựng chương trình, kế hoạch tổ chức quán triệt và thực hiện; nhiều nhiệm vụ, giải pháp đã đề ra. Việc quán triệt chủ trương đầu tư, phát triển và chế biến dược liệu được tổ chức bằng nhiều hình thức phong phú, tạo hiệu ứng lan tỏa trong nhận thức và hành động.

Đến nay, tỉnh Kon Tum đã xác lập được các vùng phát triển dược liệu trọng tâm tại huyện Đăk Glei, Tu Mơ Rông và Kon Plông, định hướng các loại dược liệu chủ lực của từng địa phương để tập trung phát triển một cách đồng bộ, hiệu quả. Kết quả toàn tỉnh đã có khoảng 1.531,26ha trồng dược liệu, trong đó tiêu biểu nhất là diện tích rừng đã được trồng sâm Ngọc Linh khoảng 629,71ha, sản lượng đạt khoảng 148,5 tấn⁵. Một số loại cây dược liệu hữu cơ như Hồng Đăng sâm, Đương quy, Nghệ vàng, Ngũ vị tử, Giảo cổ lam, Lan Kim tuyến... phát triển tốt, với diện tích các vùng trồng dược liệu hơn 900ha, sản lượng đạt khoảng 3.950 tấn; cơ bản bước đầu đã hình thành được các vùng sản xuất dược liệu tập trung.

4.1.2. Công tác quản lý, khai thác và phát triển dược liệu dưới tán rừng

Những năm qua, công tác bảo tồn, nghiên cứu và phát triển các loại dược liệu đã được cấp ủy, chính quyền địa phương tỉnh Kon Tum quan tâm, chỉ đạo tổ chức thực hiện. Do đó, đã định hình và phát triển 4 khu vực nuôi trồng, nghiên cứu, thực nghiệm, phát triển cây dược liệu thể mạnh của tỉnh, trọng tâm trên địa bàn 3 huyện Tu Mơ Rông, Đăk Glei và Kon Plông. Các loài dược liệu được nuôi trồng, nghiên cứu, thử nghiệm và phát triển bao gồm: Sâm Ngọc Linh, Đàng sâm, Đương quy... Ngoài ra, tỉnh Kon Tum đã cấp chứng chỉ nguồn giống cho 02 chủ nguồn giống Sâm Ngọc Linh theo quy định⁶ và thực hiện tốt quy chế quản lý đối với chỉ dẫn địa lý sâm Ngọc Linh đã được công nhận; tiếp tục đẩy mạnh việc áp dụng và quản lý hệ thống truy xuất nguồn gốc trên địa bàn tỉnh Kon Tum⁷ với các nhiệm vụ

xây dựng, triển khai, ứng dụng hệ thống truy xuất nguồn gốc. Hiện nay đã ban hành logo chỉ dẫn địa lý “Ngọc Linh” và nhãn hiệu chứng nhận sâm Ngọc Linh Kon Tum; xây dựng phương án giao rừng, cho thuê rừng với tổng diện tích hơn 102.000ha, trong đó có 10.000ha để phát triển sâm Ngọc Linh.

Tỉnh cũng thu hút được hơn 23 dự án đầu tư phát triển dược liệu với tổng vốn đầu tư trên 14.000 tỷ đồng trên quy mô hơn 8.000ha. Trong đó có một số dự án chiến lược của các nhà đầu tư lớn, kỳ vọng sẽ đưa các sản phẩm có chất lượng và sức cạnh tranh tiêu thụ thị trường trong nước và xuất khẩu⁸. Đặc biệt, nhiều mô hình liên kết trồng dược liệu đã được triển khai ở nhiều địa phương trong tỉnh. Điển hình là mô hình Tô liên kết phụ nữ DTTS trồng dược liệu (sâm dây tại huyện Đăk Glei, nấm tại huyện Đăk Hà) của Hội Liên hiệp Phụ nữ tỉnh Kon Tum đã giúp đồng bào DTTS vươn lên thoát nghèo và đang được nhân rộng trên địa bàn tỉnh. Ngoài ra, các hộ gia đình tại các xã trên các vùng trồng dược liệu thuộc huyện Tu Mơ Rông, Đăk Glei, Kon Plông đã trồng một số loài dược liệu có giá trị kinh tế cao như: Sâm Ngọc Linh Kon Tum, Đàng sâm, Đương quy, Ngũ vị tử thay thế các loại cây trồng truyền thống có giá trị kinh tế không cao (sắn, ngô...) nhằm cải thiện đời sống và góp phần phát triển kinh tế, xã hội địa phương.

Việc chế biến và tiêu thụ dược liệu trong lĩnh vực chăm sóc và bảo vệ sức khỏe (vị thuốc, mỹ phẩm, thực phẩm, thực phẩm chức năng) đã được các doanh nghiệp trên địa bàn tỉnh chú trọng đầu tư cơ sở vật chất, trang thiết bị, dụng cụ để chế biến các sản phẩm và đã cho ra các sản phẩm tiêu thụ trên thị trường như: Rượu Ngọc Linh sâm dây - ngũ vị tử, rượu sâm Ngũ vị tử, rượu sâm Ngọc Linh, rượu sâm Ngọc Linh - Ba kích, rượu vang Sơn tra - Ngọc Linh, trà túi lọc chè dây Măng Đen, trà hòa tan Linh Chi Sâm, nước giải khát sâm dây, cao sâm dây, cà phê Hồng đăng sâm Kon Tum và một số sản phẩm khác từ dược liệu địa phương. Bệnh viện Y dược cổ truyền hình thành cơ sở chế biến dược liệu và đã chế biến được một số vị thuốc từ nguồn dược liệu trồng, khai thác trên địa bàn tỉnh để sử dụng cho công tác khám bệnh, chữa bệnh tại bệnh viện.

Đối với sâm Ngọc Linh, theo tính toán, nếu toàn bộ vốn đầu tư phải vay ngân hàng, lợi nhuận mang lại trung bình là 11.337 triệu đồng (tương đương lợi nhuận 1.100 triệu đồng/năm)⁹. Đối với đồng bào

⁴. Chương trình 134-CTr/HU ngày 18-5-2018 của Huyện ủy Ngọc Hồi; Chương trình 60-CTr/HU ngày 12-4-2018 của Huyện ủy Tu Mơ Rông; Chương trình 59-CTr/HU ngày 02-5-2018 của Huyện ủy Sa Thầy; Chương trình 77-CT/HU ngày 10-5-2018 của Huyện ủy Đăk Hà; Chương trình 70-CTr/HU ngày 04-5-2018 của Huyện ủy Đăk Glei; Chương trình 71-CTr/HU ngày 27-4-2018 của Thành ủy Kon Tum; Chương trình 83-CTr/HU ngày 29-5-2018 của Huyện ủy Kon Plông; Kế hoạch 59/KH-UBND ngày 22/7/2019 của UBND huyện Đăk Tô; Chương trình 90-CTr/HU ngày 07-6-2018 của Huyện ủy Kon Rẫy

⁵. Nguồn: sản lượng khai thác tại C.ty lâm nghiệp Đăk Tô 0,7 ha được 164,92 kg sản lượng bình quân 235,5 kg/ha, từ đó sản lượng ước tính 145,5 tấn.

⁶. Công ty TNHH MTV lâm nghiệp Đăk Tô và Công ty cổ phần Sâm Ngọc Linh Kon Tum.

⁷. Ban hành tại Kế hoạch số 2217/KH-UBND, ngày 26/8/2019 của Ủy ban nhân dân tỉnh Kon Tum.

⁸. Dự án phát triển cây dược liệu kết hợp chăn nuôi dê sữa công nghệ cao gắn với quản lý bảo vệ rừng, kinh doanh du lịch tại huyện Kon Plông, quy mô 1.530 ha, tổng vốn đăng ký 5.100 tỷ đồng; Dự án Đầu tư quản lý, bảo vệ và phát triển rừng, kết hợp bảo vệ và phát triển cây dược liệu (Sâm Ngọc Linh) dưới tán rừng tại huyện Tu Mơ Rông, quy mô 4.966 ha, tổng vốn đăng ký 4.933 tỷ đồng; Cụm nhà máy chế biến thực phẩm và dược liệu công nghệ cao Nam Kon Tum, quy mô 88,8 ha, tổng vốn đầu tư dự kiến 5.000 tỷ đồng...

⁹. - Giá cây giống hiện tại là 0,3 triệu đồng/cây;

- Giá nhân công trồng, chăm sóc, bảo vệ cho cả chu kỳ (10 năm) trung bình là 1.250 đồng/ha; Lãi suất ngân hàng là 10,0%/năm.

DTTS, thực hiện hỗ trợ ban đầu khoảng 100 cây giống, sau 07 năm người dân sẽ có 1.000 cây sâm Ngọc Linh và cung cấp giống vừa bán sâm thương phẩm, đảm bảo thoát nghèo bền vững. Với các dược liệu khác, chi phí đầu tư (giống, nhân công) trung bình là 200 triệu đồng, sau 24 tháng (02 năm) đầu tư, doanh thu trung bình 600 triệu đồng/ha.

Như vậy có thể nói việc cho trồng dược liệu dưới tán rừng tự nhiên đặc dụng mang lại hiệu quả kinh tế cao. Việc cho phép trồng sâm Ngọc Linh và dược liệu khác trong rừng đặc dụng sẽ góp phần phát triển kinh tế vùng đồng bào DTTS của địa phương và góp phần thực hiện thắng lợi Chương trình mục tiêu nông thôn mới, phát triển kinh tế - xã hội của tỉnh Kon Tum.

4.1.3. Những khó khăn, thách thức

Mặc dù đã đạt được nhiều kết quả quan trọng nhưng công tác đầu tư phát triển sâm Ngọc Linh Kon Tum và các dược liệu khác trên địa bàn tỉnh Kon Tum vẫn gặp nhiều khó khăn, thách thức, nhiều vấn đề đặt ra cần quan tâm giải quyết:

Một là, dù điều kiện tự nhiên của tỉnh Kon Tum hết sức thuận lợi cho việc đầu tư phát triển dược liệu, song việc phát triển vùng trồng dược liệu còn mang tính tự phát, nhỏ lẻ, chưa có sản phẩm thực sự nổi bật, chưa có thương hiệu đủ sức cạnh tranh trên thị trường trong nước và quốc tế. Công tác nghiên cứu ứng dụng khoa học và công nghệ trong sản xuất giống và xây dựng tiêu chuẩn chất lượng giống còn rất hạn chế và chưa được quan tâm đúng mức; kỹ thuật trồng trọt, chăm sóc và chế biến sau thu hoạch chưa được chuẩn hóa, ít có sự tham gia của nhà khoa học mà mới chỉ dừng lại ở kinh nghiệm cá nhân.

Hai là, việc khai thác chưa hợp lý, công tác bảo vệ tài nguyên dược liệu chưa được quan tâm đúng mức. Khai thác tràn lan, tận thu cây dược liệu trong tự nhiên trong khi công tác đầu tư bảo tồn và tái tạo phát triển sản xuất chưa được quan tâm chú trọng, chưa có sự phối hợp trong công tác nghiên cứu, phát triển cây dược liệu giữa các ngành y tế và nông nghiệp dẫn đến tình trạng thiếu nguyên liệu, nguyên liệu không đảm bảo chất lượng và một loài cây thuốc quý bị suy giảm nhanh.

Ba là, đã có quy hoạch vùng dược liệu, nhưng chưa có quy hoạch tiểu vùng trồng chi tiết cho từng loài dược liệu phù hợp; cơ sở hạ tầng như hệ thống thủy lợi, giao thông tại các vùng dược liệu tập trung

chưa có nguồn lực để đầu tư tương xứng để làm cơ sở cho các doanh nghiệp yên tâm triển khai thực hiện các dự án phát triển dược liệu quy mô lớn. Chưa có sự liên kết vùng trong sản xuất, chế biến và tiêu thụ dược liệu, đặc biệt là tiêu thụ dược liệu đã qua chế biến cho nhu cầu khám chữa bệnh tại các cơ sở y tế do thiếu công nghệ sản xuất, chế biến.

Bốn là, công tác quản lý, kiểm soát nguồn gốc, chất lượng cũng như giá cả dược liệu chưa được thực hiện tốt. Hơn nữa, hiện nay có tình trạng nhập dược liệu không đảm bảo chất lượng từ nơi khác và giới thiệu là dược liệu Kon Tum mà bằng cảm quan rất khó phát hiện như sâm Ngọc Linh, Đảng sâm, ảnh hưởng đến uy tín dược liệu Kon Tum và gây khó khăn trong công tác quản lý dược liệu và các sản phẩm từ dược liệu trên địa bàn tỉnh.

Năm là, các doanh nghiệp sản xuất, kinh doanh dược liệu đóng trên địa bàn ít quan tâm đầu tư các cơ sở vật chất, thiết bị, dụng cụ chế biến và bảo quản nên khả năng cạnh tranh tiêu thụ dược liệu rất hạn chế.

4.2. Định hướng phát triển sâm Ngọc Linh và các dược liệu khác

Công tác bảo tồn, phát triển dược liệu trên địa bàn tỉnh luôn được các cấp ủy, chính quyền tỉnh Kon Tum quan tâm thực hiện và xác định đây là nhiệm vụ chính trị trọng tâm của tỉnh. Tỉnh ủy, Hội đồng nhân dân tỉnh Kon Tum đã thông qua Đề án đầu tư, phát triển và chế biến dược liệu trên địa bàn tỉnh Kon Tum⁽¹⁰⁾ nhằm thể hiện quyết tâm chính trị, cùng cả nước vào cuộc, chung tay phát triển ngành công nghiệp dược.

Quan điểm, mục tiêu phát triển dược liệu của tỉnh là: Quản lý, khai thác và sử dụng bền vững nguồn tài nguyên dược liệu trồng và tự nhiên; chú trọng bảo tồn và phát triển nguồn gen dược liệu quý hiếm, phục vụ cho mục tiêu phát triển y tế và kinh tế. Ứng dụng tiến bộ khoa học công nghệ tạo ra các sản phẩm có chất lượng cao, đáp ứng nhu cầu sử dụng dược liệu trong nước và xuất khẩu, góp phần nâng cao thu nhập cho các hộ gia đình ở vùng có điều kiện phát triển dược liệu và tăng dần tỷ trọng đóng góp của ngành dược liệu trong tổng sản phẩm của tỉnh. Phấn đấu đến năm 2030 phát triển vùng sâm Ngọc Linh Kon Tum và các dược liệu khác của tỉnh Kon Tum trở thành vùng dược liệu trọng điểm quốc gia.

Mục tiêu cụ thể: Đến năm 2025, tỉnh Kon Tum có khoảng 4.500ha Sâm Ngọc Linh và dược liệu khác là 10.000ha (nuôi trồng dược liệu tập trung đối với một số loài dược liệu có giá trị kinh tế và sức tiêu thụ mạnh trên thị trường). Đến năm 2030, nâng tổng diện tích vùng nuôi trồng dược liệu đạt khoảng 25.000ha (trong đó có khoảng 10.000ha Sâm Ngọc Linh); mỗi

- Với phương thức trồng theo tự nhiên (không phát dọn thảm tươi), mật độ trung bình là 12.000 cây/ha (10% trồng dặm); mật độ khi thu hoạch 10.000 cây/ha.

- Trọng lượng củ sâm Ngọc Linh trung bình sau 10 năm là 75 gram/củ (0,035 kg/củ). Giá bán sâm củ tươi hiện nay là 70 triệu đồng/ha. Tổng chi phí đầu tư 01 ha sâm Ngọc Linh là: $0,3 \times (12.000 + 1.200) + 1.250 = 5.210$ triệu đồng.

Tổng lãi suất ngân hàng đến cuối kỳ: 8.303 triệu đồng.

Tổng giá trị bán sâm Ngọc Linh củ tươi là $(10.000 \times 0,035 \times 70$ triệu đồng) 24.850 triệu đồng/ha.

¹⁰ Nghị quyết số 08-NQ/TU ngày 02/3/2018 của Ban Thường vụ Tỉnh ủy, Nghị quyết số 09/2018/NQ-HĐND ngày 19/7/2018 Hội đồng nhân dân tỉnh.

năm ngành dược liệu đóng góp khoảng 10% tổng giá trị sản xuất ngành nông nghiệp của tỉnh.

Để thực hiện mục tiêu trên, tỉnh Kon Tum đặt ra 04 nhiệm vụ trọng tâm:

Thứ nhất, kiện toàn bộ máy, nhân lực để bố trí cán bộ chuyên trách làm công tác quản lý nhà nước về dược liệu; tổ chức lại công tác quản lý nhà nước bảo đảm phân định rõ nhiệm vụ chức năng của các đơn vị, địa phương trong công tác quản lý nhà nước đối với dược liệu, trong đó phân công đầu mối quản lý và trách nhiệm phối hợp.

Thứ hai, quy hoạch, bảo tồn, đầu tư và phát triển các vùng trồng dược liệu tập trung gắn với chế biến và tiêu thụ. Trước mắt, ưu tiên đầu tư phát triển vùng trồng dược liệu tập trung đối với 10 loài dược liệu thuộc Quy hoạch tổng thể phát triển dược liệu đến năm 2020 và định hướng đến năm 2030 đã được Thủ tướng Chính phủ phê duyệt¹¹. Phân đầu đến năm 2025, đầu tư hoàn thiện hạ tầng và hình thành khu sản xuất dược liệu tập trung quy mô lớn.

Gắn nhiệm vụ của các chủ rừng trong bảo vệ phát triển rừng với nuôi trồng dược liệu trên diện tích rừng và đất lâm nghiệp; tập trung phát triển mạnh vùng trồng dược liệu tập trung quy mô lớn theo hướng giao rừng, cho thuê rừng gắn với giao đất, cho thuê đất để phát triển dược liệu. Đẩy mạnh giao đất giao rừng, khoán bảo vệ rừng ổn định; có chính sách hỗ trợ giống, kỹ thuật để cộng đồng dân cư, hộ gia đình đồng bào sống gần rừng quản lý bảo vệ rừng kết hợp với phát triển dược liệu bền vững dưới tán rừng.

Đối với cây sâm Ngọc Linh, cần đầu tư các cơ sở nhân giống sâm Ngọc Linh để hỗ trợ giống sâm Ngọc Linh đảm bảo nguồn gốc; tập trung nguồn lực hỗ trợ đầu tư phát triển nhà máy chế biến sâu các sản phẩm có nguồn gốc từ sâm Ngọc Linh để tiêu thụ trong nước và hướng đến xuất khẩu; phân đầu có sản phẩm đầu tiên trên thị trường, góp phần phát triển sâm Ngọc Linh trở thành sản phẩm quốc gia theo Quyết định số 787/QĐ-TTg ngày 05/6/2017 của Thủ tướng Chính phủ Phê duyệt bổ sung Danh mục sản phẩm quốc gia thuộc Chương trình phát triển sản phẩm quốc gia đến năm 2020.

Thứ ba, xây dựng các chuỗi liên kết từ khâu trồng, thu hoạch, chế biến và phân phối dược liệu. Hỗ trợ giống một số loài dược liệu có thể mạnh cho tổ hợp tác, hợp tác xã, nhóm hộ để liên kết trồng, tiêu thụ dược liệu theo chuỗi giá trị; tổ chức tập huấn, hướng dẫn và chuyển giao kỹ thuật trồng, chăm sóc và thu hoạch dược liệu theo nguyên tắc, tiêu chuẩn “Thực hành tốt nuôi trồng và thu hái cây thuốc” của Tổ chức Y tế Thế giới (WHO-GACP), gắn với chính sách hỗ trợ tiêu thụ sản phẩm để đảm

bảo phát triển bền vững. Hình thành Hiệp hội Dược liệu tỉnh Kon Tum để làm đầu mối tổ chức liên kết trong sản xuất, chế biến và tiêu thụ dược liệu, bảo vệ quyền lợi cho các tổ chức kinh tế, hộ gia đình, cá nhân tham gia phát triển dược liệu.

Thứ tư, đầu tư thiết bị, công nghệ sản xuất chế biến thuốc (thuốc thành phẩm, vị thuốc y dược cổ truyền) cho các cơ sở khám chữa bệnh công lập và ngoài công lập để sản xuất, chế biến thuốc phục vụ cho nhu cầu khám chữa bệnh. Tổ chức sản xuất, kiểm nghiệm chất lượng dược liệu, thuốc cổ truyền để làm cơ sở công bố và tiêu thụ trong các cơ sở y tế trên địa bàn tỉnh và cả nước. Nghiên cứu đặt hàng hoặc giao kế hoạch trong việc mua một số loại dược liệu nuôi trồng trong tỉnh có chất lượng đạt tiêu chuẩn phục vụ công tác khám, chữa bệnh tại các cơ sở y tế công lập.

5. Thảo luận

Nhiệm vụ quản lý, bảo vệ, phát triển và sử dụng bền vững tài nguyên rừng kết hợp với trồng, khai thác dược liệu dưới tán rừng là hướng đi đúng của tỉnh Kon Tum. Đây là nhiệm vụ cần được đặc biệt quan tâm trong thời gian tới để bảo tồn và phát triển cây dược liệu quý hiếm từ tiềm năng lợi thế sẵn có và đẩy mạnh phát triển kinh tế - xã hội địa phương. Tuy nhiên, để phát triển bền vững vùng dược liệu, cần ưu tiên thực hiện 3 “nút thắt” quan trọng.

Một là đẩy nhanh tiến độ Đề án thí điểm thuê môi trường rừng để phát triển dược liệu dưới tán rừng, trong đó tỉnh Kon Tum có xây dựng mục tiêu phát triển 1.200ha sâm Ngọc Linh dưới tán rừng đặc dụng.

Hai là sớm đề nghị Chính phủ ban hành chính sách đặc thù hỗ trợ đầu tư, phát triển và chế biến dược liệu, tạo điều kiện thuận lợi để các tổ chức, cá nhân thuận lợi trong việc tiếp cận với nguồn vốn tín dụng để đầu tư phát triển dược liệu.

Ba là đề nghị Trung ương hỗ trợ nguồn lực để thực thi các chính sách khuyến khích các tổ chức, cá nhân đầu tư phát triển dược liệu trên địa bàn tỉnh, thủ tục hỗ trợ cần được đơn giản để chính sách thực sự đi vào cuộc sống (do nhiều nguyên nhân, đến nay trên địa bàn tỉnh chưa có tổ chức, cá nhân nào được những chính sách hỗ trợ của nhà nước).

6. Kết luận

Như vậy, có thể thấy, việc bảo tồn và phát triển cây dược liệu quý hiếm từ tiềm năng, lợi thế sẵn có là hướng đi đúng của tỉnh Kon Tum nhằm hướng tới phát triển bền vững vùng DTTS. Tỉnh Kon Tum, với quyết tâm và nỗ lực của các cấp chính quyền đã tìm ra được “con đường” kết hợp trồng, khai thác dược liệu dưới tán rừng, đã hình thành được các vùng sản xuất dược liệu tập trung, đồng thời xác định được 03 vùng trồng dược liệu trọng tâm tại 03 huyện. Tuy nhiên, để phát triển bền vững, tỉnh Kon Tum cần có sự hỗ trợ về mặt chính sách nhằm phát huy được nguồn lực và lợi thế ở địa phương.

¹¹. Quyết định số 1976/QĐ-TTg ngày 30/10/2013 của Thủ tướng Chính phủ, gồm: Sâm Ngọc Linh, Đảng sâm, Đương quy, Ngũ vị tử, Lan kim tuyến, Nghệ vàng, Đinh lăng, Sa nhân tím, Ý dĩ, nấm dược liệu và một số loài dược liệu giá trị kinh tế cao.

Tài liệu tham khảo

- Ban Thường vụ tỉnh Kon Tum, & Hội đồng nhân dân tỉnh Kon Tum. (2018). *Đề án đầu tư, phát triển và chế biến dược liệu trên địa bàn tỉnh Kon Tum.* , Nghị quyết số 08-NQ/TU ngày 02/3/2018, Nghị quyết số 09/2018/NQ-HĐND ngày 19/7/2018.
- Bích, Đ. H., & Cộng sự. (2003). *Sâm cau - Phân bố và đặc điểm sinh thái.* Nxb. Khoa học và Kỹ thuật.
- Dung, T. K. (2013). *Nghiên cứu trồng thử nghiệm loài cây sa nhân tím (Amomum longiligulare T.L. Wu) trên địa bàn tỉnh Bình Phước.* Đề tài khoa học
- Lợi, Đ. T. (2015). *Những cây thuốc và vị thuốc Việt Nam.* Nxb. Thời đại.
- Mạnh, V. V. (2010). *Thu hút đầu tư nhằm bảo tồn và phát triển sâm Ngọc Linh – Kon Tum.*
- Thủ tướng Chính phủ. (2013). *Quy hoạch tổng thể phát triển dược liệu đến năm 2020 và định hướng đến năm 2030.* , Quyết định số 1976/QĐ-TTg ngày 30/10/2013.
- Thủ tướng Chính phủ. (2017). *Bổ sung Danh mục sản phẩm quốc gia thuộc Chương trình phát triển sản phẩm quốc gia đến năm 2020.* , Quyết định số 787/QĐ-TTg ngày 05/6/2017.
- Ủy ban nhân dân tỉnh Kon Tum. (2018). *Đề án đầu tư, phát triển và chế biến dược liệu trên địa bàn tỉnh Kon Tum đến năm 2030.* , Quyết định số 1466/QĐ-UBND ngày 28/12/2018.
- Ủy ban nhân dân tỉnh Kon Tum. (2019). *Thực hiện đề án triển khai, áp dụng và quản lý hệ thống truy xuất nguồn gốc.* , Kế hoạch số 2217/KH-UBND, ngày 26/8/2019.
- Ủy ban nhân dân tỉnh Kon Tum. (2020). *Kết quả theo dõi diễn biến tài nguyên rừng tỉnh năm 2019.* , Quyết định số 192/QĐ-UBND ngày 09/3/2020.
- Viện Dược liệu. (2011). *Nghiên cứu kỹ thuật trồng Sa nhân tím.* Đề tài khoa học.

PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF RARE MEDICINAL PLANTS FROM POTENTIALS, ADVANTAGES TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN MINORITY ETHNIC AREA IN KON TUM PROVINCE

Tran Van Chuong

Kon Tum Department of Agriculture and Rural Development
Email: tvchuongkt@gmail.com

Received: 26/02/2021
Reviewed: 20/3/2021
Revised: 21/3/2021
Accepted: 25/3/2021
Released: 30/3/2021

DOI:
<https://doi.org/10.25073/0866-773X/513>

Abstract

In Kon Tum province, there are currently about 853 kinds of medicinal plants and medicinal mushrooms, of which 35 kinds belong to 27 rare plants that need to be preserved, 30 kinds of medicinal plants are in great demand for the market and about 25 kinds of medicinal plants are grown with high economic and therapeutic value. Over the years, the province has determined to preserve and develop rare medicinal plants from available potentials and advantages as a suitable direction towards the sustainable development of ethnic minority areas in the province. Therefore, in the development process, the province has established key medicinal development areas in 03 districts, at the same time orienting key medicinal herbs of each locality to focus on synchronous development.

The article analyzes the current situation of the conservation and development of medicinal plants in Kon Tum province, predicting economic value and proposes some solutions to overcome barriers in the development of medicinal plants, in order to contribute a voice for the preservation and development of medicinal plants from the available potentials and advantages of this area.

Keywords

Medicinal plants; Conserve and develop rare medicinal plants; Sustainable Development; Kon Tum Province.